

PETR JANEČEK. *SPRING MAN: A BELIEF LEGEND BETWEEN FOLKLORE AND POPULAR CULTURE. STUDIES IN FOLKLORE AND ETHNOLOGY: TRADITIONS, PRACTICES, AND IDENTITIES.*

Lexington Books, 2022, 228 s.

Pérák, jehož největší popularita v českém folklorním podání zasáhla především období druhé světové války, je specifickým numinózním charakterem, který pronikl až do 21. století. Tato mystická postava má sice svůj původ již ve viktoriánské Anglii a jejím Spring-heeled Jackovi, její výskyt však lze mapovat na různých místech kontinentální Evropy, kde získala různé charakteristiky. Motiv českého péráka je v české a potažmo i zahraniční odborné folkloristické literatuře v takovém rozsahu, jaký kniha předního českého folkloristy a etnologa Petra Janečka nabízí, zpracováno vůbec poprvé. To kromě jiného znamenalo pro autora také nutnost terénního sběru narativů, jichž se mu s pomocí dalších výzkumníků povedlo nashromáždit obdivuhodné množství.

V českém repertoáru se vnímání péráka sice ustálilo na podobě národního superhrdiny, který představoval odpor proti nacistické okupaci, jeho charakter se ale průběžně mění — od děsivého přízraku, k postavě bojující s nacisty, až k současnému fantomovi, využívajícímu moderní technologie, který představuje kolektivní svědomí. Tento popis se objevuje v úvodu knihy, jejíž původní text v českém jazyce vyšel v edici *Folkloristika* nakladatelství Argo již v roce 2017. Koncem minulého roku se knize ovšem dostalo anglického překladu, čímž představuje téma širšímu okruhu čtenářů a badatelů. Nutno podotknout, že ačkoli není text pro laického čtenáře zcela nepochopitelný, jeho rozsáhlé popisné části by mohly přinést více spíše čtenářům odborným.

Anglický překlad knihy, který je předmětem této recenze, je obsahově shodný s českým originálem, lze si ovšem povšimnout, že v anglickém vydání kniha lehce pozměnila svůj podtitul, v němž již není narativ označován jako „městská legenda“, ale jako pověrečná pověst (orig. *belief legend*). Tím se zbavila minimálně sporného českého překladu termínu „legend“ jako legendy (správněji spíše „pověst“) a přesouvá narativ od charakteristiky prostředí blíže k charakteristice víry. Pérák jako původně folklorní postava především dělnické třídy je spjat s liminální periferií města a v rámci současné folkloristické definice (například Lindy Dégh, jež koncept víry pokládá za jeden ze základních rysů pověsti) je také nepochybně založen na víře, pověst lze tedy nakonec označit jako městskou i jako pověrečnou.

Metodologicky autor pracuje s konceptem typickým pro současnou anglosaskou folkloristiku od zhruba druhé poloviny 20. století — zabývá se fenoménem jako čistě kulturním a sociálním jevem a odsouvá do pozadí jeho objektivní a empirickou pravdivost či existenci. Pojímá tak fenomén jako pravdivý na základě zmiňované víry, tj. pokud se v sociokulturním diskurzu dané doby objevuje víra v jeho existenci a stane se součástí kolektivní paměti, je proto hodný vědeckého zájmu.

Knihy představuje různé přístupy, jimiž lze pověst pojmát — jednotlivé kapitoly se zaměřují na charakteristiky postavy a dosavadního výzkumu, vývoj pověsti v českém folklorním repertoáru a folklorním repertoáru obecně, pokračují přes vývoj charakteru v psychologii společnosti, poukazuje na jeho ostenzivní prvky

a jeho vývoj v populární kultuře a proces prolínání folklorních a popkulturních rysů.

Pérák je díky tomu, že je fenoménem především až 20. století s populární kulturou silně spjatý a mezi ní a folklorní tradicí neustále přechází. Tento proces se naopak týkal v podstatě minimálně tradičních démonologických postav — a když, často se jednalo o repertoár pro děti. Vlivem populární kultury se pochopitelně mění charakteristiky postavy, dochází k ideologizaci a ztrátě typické folklorní ambivalence, z fantoma se stává lidský hrdina. V podobě komiksového superhrdiny vstupuje do veřejného prostoru, postupně se stává symbolem boje proti (neo)-nacismu.

Díky svému neredukcionistickému přístupu text ukazuje, že pověst o pérákově není pouze samostatným fenoménem, ale reflektuje řadu sociálních a kulturních vlivů, které ovlivnily její rozšíření v dané době a daných oblastech — ty se týkají především urbanizace a industrializace společnosti. Studium těchto faktorů tak pérák zobrazuje charakter nejen démonologických pověstí, ale folklorního repertoáru obecně — přizpůsobuje se požadavkům na uvěřitelnost a víře společnosti, reflektuje současný stav společnosti a její obavy. Autor klade důraz na systematický popis jednotlivých poloh a charakterů postavy na příkladech konkrétních narativů, čímž umožňuje vhléd do různých sociálních nastavení.

V závěru knihy je zmíněno, že je pérák v moderním českém realistickém folkloru specifický svými numinózními rysy. O specifikum se ovšem nejedná, současný folklor nabízí celou řadu numinózních narativů, jak lze vidět například na rozsáhlém repertoáru současných duchařských pověstí. Sám autor v úvodu knihy upozorňuje na publikace folkloristek J. B. Thomas a G. Bennett, které se zabývají současnými přístupy k duchařským narativům. Rozšíření těchto narativů není typické pouze pro západní repertoár, ale také české prostředí.

Toto téma tak lze krátce rozšířit o srovnání pověsti o pérákově a duchařského folkloru. V textu se objevuje v rámci definice Spring-heeled Jacka jako tzv. číhajícího fantoma (*prowling ghost*). Je zmíněno, že postava se od „typického“ ducha liší tím, že se pohybuje mezi jednotlivými lokalitami a nepojí se ke konkrétnímu místu, jak tomu bývá například v případech poltergeistů či duchů vystupujících jako strážců místa, ani konkrétní osobě, což je podoba typická pro duchy blízkých. Podobně řada tradičních numinózních postav měla velmi často konkrétní místo (například vodník) či prostředí, s nímž byla spojená. Zaměříme-li se na tento fakt z obecného hlediska, tedy prostředí typického pro výskyt dané postavy, lze péráka ztotožnit s prostředím urbánním. Podobně jako pérák jsou také duchové kulturním odkazem dané doby. Ačkoli však mají duchové často podobné charakteristiky jako pérák (viz například zmínovaná definice monstra Jeffreyho J. Cohena), jedná se v porovnání s pérákem spíše o narativy zcela osobní, nebo alespoň typické pro lokální skupinu (snad s výjimkou Bloody Mary nebo mizející stopařky). Je však zajímavé, že ve folklorním podání byl pérák také spíše postavou lokálních narativů a jako konkrétní charakter se začal více profilovat až vlivem populární kultury.

Závěrem je nutno zdůraznit, že obecně je kniha, ať již v anglickém či původním českém vydání, komplexní studií daného velmi specifického tématu, k němuž nabízí řadu perspektiv a přístupů — historickou studii fenoménu, popis sociálních a kultur-

ních rovin a vlivu na kolektivní psychologii, bohatý narativní komplex a rozbor vlivů populární kultury, včetně obrazové přílohy. Studie využívá v první řadě současných folkloristických metod a lze jen doufat, že její anglické vydání rozšíří povědomí o ní mezi zahraničními odborníky a umožní jí cestu mezi další díla současné anglosaské folkloristiky.

Adéla Adámková